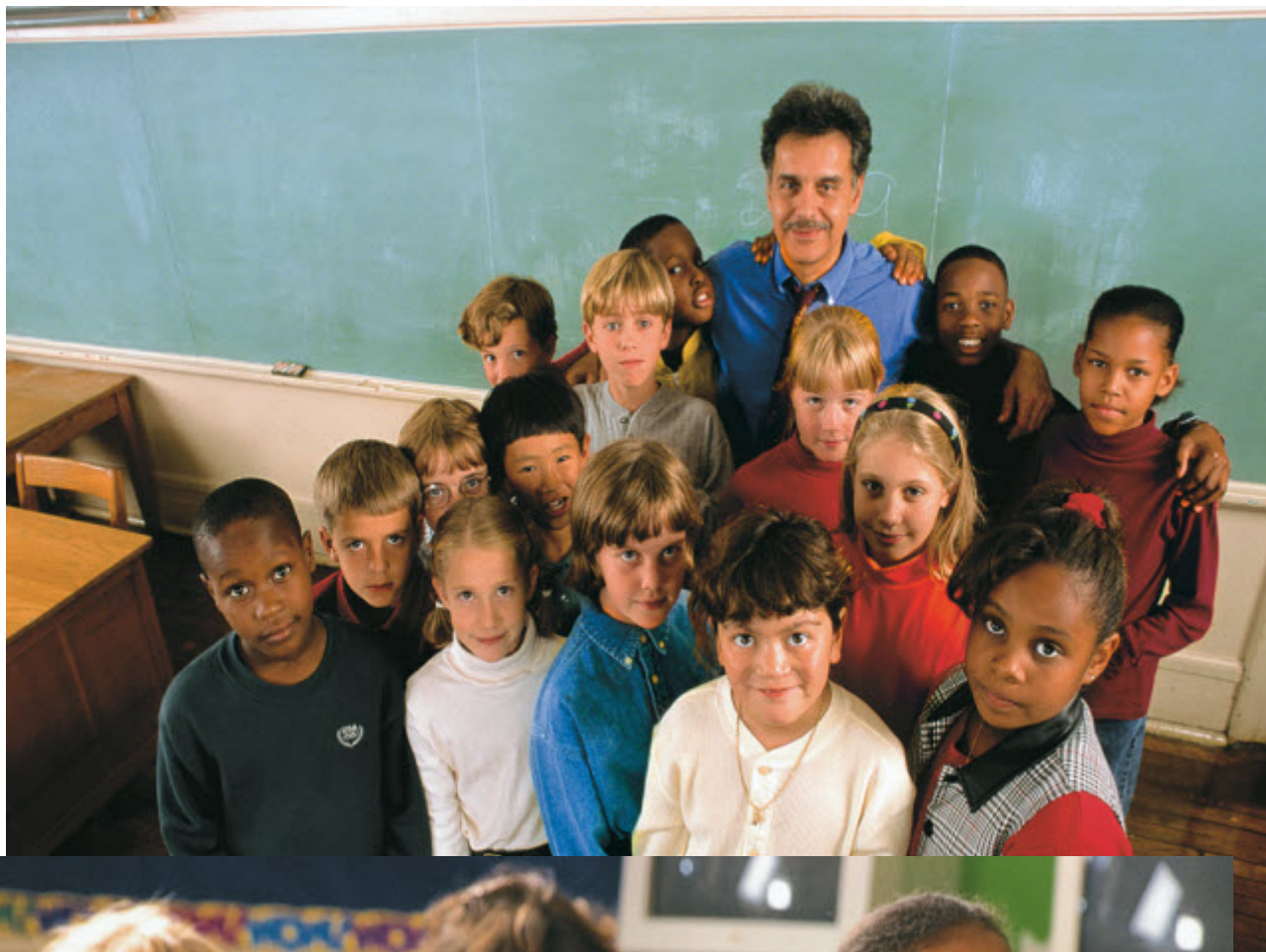

Η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση, ως ένα ιδιαίτερο και αναγκαίο είδος αγωγής, αντιμετωπίζει με θετικό τρόπο την πολιτισμική ποικιλία και την δυναμική αλληλεπίδραση των διαφορετικοτήτων. Η διαφορά και η ποικιλία δεν αποτελούν έλλειψη αλλά δικαίωμα.

Η σημασία της θρησκευτικής διάστασης στην διαπολιτισμική αγωγή αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Πρόσφατα, στα σχολικά προγράμματα της Αγγλίας, αλλά και άλλων χωρών, έχει ενσωματωθεί η διαπολιτισμική αγωγή.¹ Στην μορφή αυτή της σχολικής αγωγής τονίζεται ότι η θρησκευτική αγωγή, ακολουθώντας σύγχρονες ερμηνευτικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις, μπορεί να συνεισφέρει άμεσα και σημαντικά, όπως, π.χ. στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής διά μέσου καλλιέργειας πνεύματος ανεκτικότητας, κατανόησης και σεβασμού μεταξύ των διαφόρων εθνικών ομάδων, που κατοικούν σε μια χώρα, και των λαών γενικότερα.

Ως γνωστόν, η πολιτισμική, γλωσσική και θρησκευτική ανομοιογένεια, που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, είναι μια υπαρκτή πραγματικότητα, την οποία, όπως ορθά έχει παρατηρηθεί, «μερικοί την αντιλαμβάνονται ως δροσερή αύρα ενώ άλλοι ως επικείμενη θύελλα». Η διαπολιτισμική αγωγή είναι μια παιδαγωγική αντίδραση, θεωρητικού και πρακτικού τύπου, σ' αυτή την πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Αποτελεί ένα σύνολο διαδικασιών εξισορρόπησης μεταξύ διακρίσεων και εντάσεων. Με άλλα λόγια δεν νοείται ούτε ως μεθόδευση αφομοίωσης ούτε ως γκετοποίηση των διαφόρων μειονοτήτων που ζούν σε μια χώρα. Αντίθετα, νοείται ως τάση αποδοχής και αναγνώρισης πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των μειονοτήτων καθώς και ως προσπάθεια ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας με αυτές.

Η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής γίνεται περισσότερο κατανοητή, αν λάβουμε υπόψη μας βασικούς της στόχους. Η αλλαγή στάσεων του καθενός απέναντι στην πολιτισμική ποικιλία και διαφορά διά μέσου καλλιέργειας πλουραλιστικής και πολυπολιτισμικής νοοτροπίας είναι ο πρώτος της στόχος, ως βασικό αίτημα της σύγχρονης πραγματικότητας. Δεύτερο στόχο αποτελεί η καλλιέργεια συνείδησης αποδοχής, σεβασμού και συνύπαρξης με το «διαφορετικό». Μια τέτοια συνείδηση όχι μόνο δεν απειλεί την προσωπική και εθνική ταυτότητα του καθενός, αλλ' αντίθετα συμβάλλει στην βαθύτερη συνειδητοποίηση και τον εμπλουτισμό της. Αμεση συνέπεια των στόχων αυτών είναι η καλλιέργεια ενός τύπου ανθρώπου ικανού να επικοινωνεί και να συνυπάρχει ειρηνικά με τον όποιο «άλλο», χωρίς προκαταλήψεις και διακρίσεις και με αποφυγή δημιουργίας κλίματος αντιπαλότητας και αισθήματος υπεροχής.

Η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση, ως ένα ιδιαίτερο και αναγκαίο είδος

αγωγής, αντιμετωπίζει με θετικό τρόπο την πολιτισμική ποικιλία και την δυναμική αλληλεπίδραση των διαφορετικοτήτων. Η διαφορά και η ποικιλία δεν αποτελούν έλλειψη αλλά δικαίωμα. Γι' αυτό η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση αποβλέπει στην γνωριμία και στην νομιμοποίηση της διαφοράς, αρκεί αυτή να μην απειλεί την υφιστάμενη νομιμότητα. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι η θρησκευτική ανεκτικότητα είναι μια παγκόσμια αξία και τοποθετείται μεταξύ των πιο βασικών πανανθρώπινων δικαιωμάτων. Όμως, η ανεκτικότητα αυτή δεν μπορεί να επεκτείνεται σε πρακτικές που συγκρούονται με άλλα βασικά δημοκρατικά δικαιώματα, όπως, π.χ. είναι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια.²

Επομένως, η εκπαίδευση και μετεκπαίδευση στην βάση της διαπολιτισμικής αγωγής, πρέπει να ιεραρχείται από την πολιτεία ως αντικείμενο μάθησης πρώτης προτεραιότητας, αφού όλο και πιο έντονα το πολυπολιτισμικό στοιχείο αποτελεί χαρακτηριστικό της γνώριμα.

Ο ρόλος της διαθρησκευτικής αγωγής στην εκπαίδευση

Όμως, αν για την αγωγή γενικότερα η διαπολιτισμική διάσταση προβάλλεται σήμερα ως μια αναγκαιότητα, για την θρησκευτική αγωγή η διάσταση αυτή αποτελεί συστατικό της στοιχείο. Το στοιχείο αυτό θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε, έχοντας ως σημείο αναφοράς την κατάφαση και υπέρβαση της εθνικής ταυτότητας, με κριτήριο την οικουμενικότητα της Ορθόδοξης Θεολογίας και την σπουδαιότητα της ελευθερίας του ανθρώπου. Στον προσδιορισμό της διαπολιτισμικής θρησκευτικής αγωγής το ζητούμενο είναι πώς μπορεί να προβληθεί και αναδειχθεί το χριστιανικό μήνυμα μέσα στην σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία ως μήνυμα ζωής.

Σήμερα η πολιτισμική και θρησκευτική πολυμορφία, ο πλουραλισμός, χαρακτηριστικό γνώρισμα της Ευρώπης, και όχι μόνο, αποτελεί, πέραν των θεωρητικών του διαστάσεων, ένα πρακτικό πρόβλημα συνύπαρξης ανθρώπων με αλληλοσυγκρουόμενες κοσμοθεωρίες και φιλοσοφίες. Εκείνο που δημιουργεί συζητήσεις και αφορά άμεσα το θέμα μας είναι η κατανόηση από τον καθένα της πραγματικότητας αυτής και η ένταξη του χριστιανικού μηνύματος μέσα σ' αυτό το πολυπολιτισμικό πλαίσιο των καιρών μας. Στην ουσία δεν πρόκειται για τοποθέτηση έναντι άλλων θρησκειών ή εθνοτήτων όσο έναντι των ανθρώπων, που έχουν διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις ή διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο.

Εκείνο το οποίο είναι αναγκαίο να προβληθεί, ως το κατ' εξοχήν γνώρισμα της διαπολιτισμικής θρησκευτικής αγωγής, είναι η αλήθεια ότι η χριστιανική Εκκλησία είναι πάνω απ' όλα κοινωνία πίστης, ελπίδας και αγάπης. Κι από αυτά τα τρία το

σπουδαιότερο είναι η αγάπη.³ Μια κοινωνία δηλαδή, όπου από την μια μεριά αναγνωρίζουμε την ετερότητα του άλλου ως σεβαστή πραγματικότητα κι από την άλλη συνυπάρχουμε ειρηνικά μέσα στην διαφορετικότητά μας, ερμηνεύοντας έτσι στην πράξη τις πολιτισμικές και άλλες διαφορές ως θείες δωρεές. Πιο συγκεκριμένα είναι ανάγκη να περάσει το μήνυμα ότι η Εκκλησία, ως κοινωνία αγάπης, εργάζεται για την υπέρβαση των διαφορών μεταξύ των εθνικών ομάδων, που συγκροτούν μια ορισμένη κοινωνία. Έτσι ενεργώντας, ακολουθεί το παράδειγμα του ιδρυτού της, ο οποίος έσπασε τα διαχωριστικά φράγματα. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Απ. Παύλος: «Ο Χριστός γκρέμισε τον τοίχο, που υψωνόταν μεταξύ Ιουδαίων και Εθνικών και τους χώριζε, με αποτέλεσμα τους δυο να τους ενώσει διά του εαυτού του σε έναν νέο άνθρωπο, κι έτσι να φέρει ειρήνη μεταξύ τους».⁴

Η διαπολιτισμική και θρησκευτική αγωγή μέσα από βιβλικές και πατερικές αναφορές

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της υπέρβασης αποτελεί η παραβολή του καλού Σαμαρείτη, όπου παραστατικά προβάλλεται η οικουμενική διάσταση της αγάπης ως το κατ' εξοχήν κριτήριο αξιολόγησης της γνησιότητάς μας ως τέκνων του Θεού. Ιδιαίτερα τονίζεται ότι η χριστιανική αγάπη είναι συγκεκριμένη έκφραση προς τον συγκεκριμένο πλησίον. Η ενέργεια αυτή αποτελεί ορατή και απτή απόδειξη της αγάπης προς τον Θεό. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής για να δείξει το αμφίδρομο της αγάπης προς τον Θεό και στον οποιονδήποτε συνάνθρωπο σημειώνει: «Ο αγαπών τον Θεόν, ου δύναται μή και πάντα άνθρωπον ως εαυτόν αγαπήσαι... Μακάριος άνθρωπος, ός πάντα άνθρωπον εξ ίσου αγαπήσαι δύναται».⁵ Αυτό σημαίνει ότι η αγάπη προς τον Θεό αποτελεί την κινητήρια δύναμη προσέγγισης ατόμων και λαών και επομένως υπέρβασης των πολιτιστικών και άλλων διαφορών.

Την πραγματικότητα αυτή την εκφράζει παραστατικά ο αββάς Δωρόθεος με έναν κύκλο, στην μέση του οποίου είναι ο Θεός, ενώ στην περιφέρεια βρίσκονται οι άνθρωποι, και παρατηρεί: «και όσον πλησιάζουσι τώ Θεώ πλησιάζουσιν αλλήλοις, και όσον πλησιάζουσιν αλλήλοις, πλησιάζουσι τώ Θεώ». Επομένως, «όσον εγγίζωμεν τώ Θεώ διά της εις αυτόν αγάπης, τοσούτον ενούμεθα τη αγάπη τη του πλησίον, και όσον ενούμεθα τώ πλησίον, τοσούτον ενούμεθα τώ Θεώ».⁶

Στο βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων περιγράφεται η συνάντηση του Αποστόλου Πέτρου με τον Εκατόνταρχο Κορνήλιο, ο οποίος ήθελε να βαπτιστεί. Ο Πέτρος απευθυνόμενος στους συγκεντρωμένους τους λέει: «Εσείς γνωρίζετε ότι δεν επιτρέπεται από τον νόμο σ' έναν Ιουδαίο να συναναστρέφεται με έναν μή Ιουδαίο. Εμένα, όμως, μου έδειξε ο Θεός με όραμα ότι κανένα άνθρωπο δεν πρέπει

να τον θεωρούμε μολυσμένο ή ακάθαρτο... Αλήθεια τώρα καταλαβαίνω ότι ο Θεός δεν κάνει διακρίσεις, αλλά δέχεται τον καθένα σ' όποιον λαό κι αν ανήκει, αρκεί να τον σέβεται και να ζεί σύμφωνα με το θέλημά Του».7 Προσεγγίζοντας τους στίχους αυτούς με μια διαπολιτισμική προοπτική, παρατηρούμε ότι από την μια μεριά έχουμε επιβεβαίωση και αποδοχή της εθνικής ετερότητας κι από την άλλη υπέρβασή της.

Όχι μόνο τότε αλλά πάντοτε στην αποστολή της Εκκλησίας λειτουργούν συμπληρωματικά τόσο η κατάφαση της εθνότητας, κατά την προτροπή του ιδρυτού της «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη»,8 όσο και η εν Χριστώ υπέρβασή της, αφού, κατά τον Απόστολο Παύλο, «ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλλην.. πάντες γάρ υμείς είς εστέ εν Χριστώ Ιησού».9 Αυτό σημαίνει ότι, ενώ το κάθε έθνος αναπτύσσει τα χαρακτηριστικά στοιχεία της ετερότητάς του, η Εκκλησία το προσλαμβάνει για να το εντάξει στην ενότητα του ανθρωπίνου γένους. Με άλλα λόγια πρόκειται για αλληλοπεριχώρηση της οικουμενικότητας και της τοπικότητας.

Οι παραπάνω βιβλικές και πατερικές αναφορές δεν σημαίνουν παραίτηση κάποιου από το θρησκευτικό του πιστεύω, αλλά αναγνώριση του δικαιώματος του άλλου να έχει την δική του πίστη. Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζεται η παγκοσμιότητα του Θεού και η δυνατότητά Του να επιλέγει διάφορους δρόμους προσέγγισης των ανθρώπων με σκοπό την σωτηρία τους.

Ο ιερός Φώτιος, Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τον 9ο αιώνα, εμπνεόμενος από τον οικουμενικό χαρακτήρα της Εκκλησίας και την πλατύτερη θεώρηση της ανθρωπίνης φύσης, κάτω από τις όποιες διαφορές, θρησκευτικές ή άλλες, κατόρθωνε να ανακαλύπτει την κοινή πνευματική φύση του ανθρώπου.10 Επάνω σ' αυτή την στερεά και ασφαλή βάση χτίζει την προσωπική επικοινωνία με τον οποιονδήποτε άλλο συνάνθρωπο, με τον πλησίον του Ευαγγελίου. Η κίνηση αυτή του Φωτίου υπέρβασης των ορίων και διατειχισμάτων δεν ήταν κάτι τυχαίο και συμπτωματικό αλλά μια σταθερή γραμμή πλεύσης, δηλωτικό των οικουμενικών του τάσεων, που έχει διαχρονική αξία.

Η σημασία της εθνικής ταυτότητας στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες

Η καλλιέργεια, διά μέσου της θρησκευτικής αγωγής, μιάς τέτοιας αντίληψης όσον αφορά στις σχέσεις του Χριστιανισμού με το Ισλάμ, ιδιαίτερα ενδιαφέρει εμάς τους Έλληνες, όχι μόνο λόγω της γειτνίασης με μουσουλμανικές χώρες, αλλά και λόγω της μακραίωνης συνύπαρξης του ελληνικού και αραβικού πολιτισμού στον μεσογειακό χώρο. Δηλωτικά του πνεύματος αυτού της αλληλοαποδοχής είναι τα λόγια του Ορθοδόξου Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου, που απηύθυνε προς όλες τις κατευθύνσεις για να στηρίξει την ανάγκη συμβίωσης στα Βαλκάνια: «Ούτε οι μουσουλμανικές κοινότητες», τόνισε, «ούτε οι χριστιανικές έχουμε το δικαίωμα να κλειστούμε στον εαυτό μας, βλέποντας ανταγωνιστικά ο ένας τον άλλον. Ο μοναδικός δρόμος για τα Βαλκάνια είναι η αλληλοκατανόηση».

Από την όλη ανάλυση του θέματος καταδείχθηκε, νομίζουμε, ότι η σύγχρονη θρησκευτική αγωγή έχει και έναν νέο ρόλο, που τον επιβάλλει η ίδια η πραγματικότητα. Να μορφώσει τους χριστιανούς ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι η σημασία και η αξία της εθνικής ταυτότητας σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία δεν έγκειται στην αυτονόμησή της, αλλά εξαρτάται από το αν και κατά πόσο όχι μόνο δεν παρακωλύει, αλλά προωθεί την αρμονική συμβίωση με τους συνανθρώπους μας

διαφορετικών εθνοτήτων και πολιτισμών. Αυτό σημαίνει ότι το μείζον είναι η καλλιέργεια ενός οικουμενικού πνεύματος, που θα υπερβαίνει τις εθντικές και άλλες διαφορές, χωρίς, όμως, να τις ισοπεδώνει. Μια συγκεκριμένη εκδήλωση του πνεύματος αυτού είναι και η θεώρηση του αλλόθρησκου ως αδελφού «ει και το διάφορον της πίστεως ίσταται».11

Τα λόγια του μακαριστού Γέροντα της Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου της Αγγλίας Σωφρονίου, στο βιβλίο του «Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί» επιβεβαιώνουν την διαχρονικότητα του οικουμενικού πνεύματος της Εκκλησίας του Χριστού: «...όχι μόνον οι Χριστιανοί, αλλά ακόμη κι αυτοί που δεν πιστεύουν καλούνται επίμονα να διευρύνουν νοερά και να υπερπηδήσουν τα στενά πλαίσια των εθνικιστικών τάσεων ή πολιτιστικών παραδόσεων και να στοχάζονται επί πανανθρωπίνων διαστάσεων».

Συμπερασματικά θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε ότι το χριστιανικό μήνυμα, που είναι αναγκαίο να προβάλλεται με την διαπολιτισμική θρησκευτική αγωγή ως βασικό γνώρισμα του πραγματικού χριστιανού μέσα στην σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία, διατυπώνεται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο από τον άγιο Μάξιμο τον Ομολογητή: «Ὡσπερ ὁ Θεός φύσει ὢν ἀγαθός καὶ ἀπαθής πάντας μέν ἐξ ἴσου ἀγαπά ὡς ἔργα αὐτοῦ... οὕτω καὶ ὁ τῇ γνώμῃ ἀγαθός καὶ ἀπαθής, πάντας ἀνθρώπους ἐξ ἴσου ἀγαπά».12

Σημειώσεις

1. Αναλυτικά για το θέμα αυτό βλ. Robert Tackson, Intercultural education and recent European pedagogies of religious education, στο περιοδικό Intercultural Education, Vol 15, No 1, March 2004.
2. Περισσότερα βλ. Jagdish Gundara, Religion, human rights and intercultural education, στο περιοδικό Intercultural Education, Vol 11, No 2, 2000.
3. Α΄ Κορ. 13,13.
4. Εφ. 2,14.
5. PG 90, 964 CD.
6. PG 88,1696 BD.
7. Πράξ. 10, 28 και 34.
8. Μτθ. 28,19.

9. Γαλ. 3,28.

10. PG 102,168 AB.

11. PG 111, 37A.

12. PG 90, 965B.